

PRÁVNĚHISTORICKÁ PRÁCE V SOUČASNÉM ČESKOSLOVENSKU

Pod tímto názvem uveřejnil doktor právních věd, prof. JUDr Václav Vaněček, člen korespondent ČSAV, v polské odborné revue »Czasopismo prawnohistoryczne«, r. VIII, sešit 2 (1956), str. 183—210, obsáhlou informativní a programovou stat o nové české a slovenské vědecké tvorbě v oboru dějin státu a práva. Dodatkem tohoto článku je bibliografie nejvýznamnějších prací právně historických, vydaných v Československu v letech 1945—1955, kterou zpracoval pracovník Kabinetu dějin státu a práva v ČSR Dr Vladimír Procházka (tamtéž, str. 211—218).

Článek Vaněčkův je určen především pro informaci čtenářů zahraničních, avšak pro svou závažnost zasluhuje, aby se s ním seznámila i odborná veřejnost česká i slovenská. Protože však nemůžeme z technických důvodů otisknout celé znění obsáhlé a bohatým poznámkovým materiálem opatřené práce, podáváme z ní aspoň přehledný výťah.

Redakce

Pokroková složka mezi československými právníky a právními historiky uvědomovala si již delší dobu před rokem 1948 ideové a metodické nedostatky dosavadní práce o dějinách státu a práva. Ukázalo se, že buržoasní právní historii se nepodařilo podati celkový, byť i stručný obraz minulosti státu a práva u nás. Co se nanejvýše v celkovém přehledu podávalo, byl nástin vývoje institucí politických (t. zv. práva veřejného). Dosavadní vědou zůstaly nezpracovány rozsáhlé úseky dějin soukromého práva, trestního práva a procesu.

Pokroková část československých právníků a právních historiků viděla, jak důležité úkoly náleží badatelům o dějinách státu a práva v kulturní revoluci, která v Československu začala probíhat, a jak veliký význam pro budování socialismu má správný, to jest skutečně vědecký obraz naší minulosti i po stránce vývoje právního. Principy a metody historického a dialektického materialismu počaly na široké frontě pronikat vítězně do československé právní historie.

Na československých právnických fakultách byla zreorganisována právně historická práce v rámci nových kateder dějin státu a práva. Právně

historické přednášky se soustředily ve dvou předmětech: a) v dějinách státu a práva v Československu, b) v obecných dějinách státu a práva, kam byly zařazeny i výklady o právu římském a kanonickém.

Vedle právnických fakult, jež v této době byly omezeny na dvě (brněnská přestala r. 1950 fungovat), stal se od r. 1952 novým centrem československé vědecké práce právně historické »Kabinet dějin státu a práva v ČSR«, zřízený v Praze při nové Československé akademii věd. O něco později byl zřízen (1954) při Slovenské akademii věd v Bratislavě »Kabinet právních věd«, který mimo jiné dostal i úkoly právně historické. V r. 1955 počal pražský Kabinet vydávat sborník »Právněhistorické studie«.

Při zahájení prací Československé akademie věd na podzim 1952 došlo k programovým prohlášením významným i pro právní historii. Byly zde vyhlášeny hlavní směry bádání v oblasti dějin státu a práva v ČSR pro nejbližší dobu. Prvořadým politickým úkolem je studovat systematicky stát a právo předmnichovské republiky (1918—1938). Dalším hlavním úkolem je studovat stát a právo v období husitského revolučního hnutí. Je nutno vidět pozitivní budovatelské dílo husitského revolučního hnutí i v právu a je třeba studovat význam husitské epochy v pokrokových tradicích našeho právníctví. Z jiných naléhavých úkolů bylo vyzvednuto studium počátků státu a práva u nás, studium počátků i dalšího rozvoje feudálních výrobních vztahů i studium rozkladu feudalismu a nástupu buržoasie a především ovšem odrazu toho v politických a právních institucích. Konečně byl převzat od generace předchozí (Karel Kadlec) úkol shromažďovati další vědecký materiál pro historický slovník právní terminologie, i když zatím třeba jen z oblasti české.

První celkové přehledy dějin státu a práva v Československu byly zpracovávány už od r. 1950, a to k účelům vysokoškolského vyučování, přednášek a zkoušek (H a l a x a, V i e t o r, V a n ě č e k). Většinou ani nevycházely tiskem, nýbrž byly jen rozmnožovány jako vysokoškolská skripta. Avšak už v r. 1955 vyšel tiskem V a n ě č k ů v celkový přehled s názvem »Krátké dějiny státu a práva v Československu«, který je označen jako »these k učebnici«, ačkoli jednotlivé jeho partie už značně překračují rámec pouhých thesů. V knize je učiněn pokus nejen stručně zachytiti vývoj státního aparátu, nýbrž podati obraz nejtypičtějších institucí práva rodinného, majetkového, trestního i procesního v každé době.

Systematické dílčí studium jednotlivých otázek rozšířilo v letech 1948—1955 naše poznatky plánovitě hlavně v pěti komplexech otázek: vznik státu a práva u nás; stát a právo za husitského revolučního hnutí; vývoj práva za rozloženého feudálního řádu; právní dějiny předmnichovské republiky; a konečně hodnocení starší právnické a právně historické literatury.

K problematice vzniku státu a práva v Československu byla napsána

již r. 1949 s nových hledisek práce, která našla zvláště živou odezvu také v Polsku (V a n ě ě k, Prvních tisíc let ...). Nehledě k tomu, že znamená zásadní revisi autorových starších prací s hlediska historického a dialektického materialismu, byla to první právně historická marxistická kniha v ČSR vůbec. Některé její konstrukce zapustily, jak se zdá, v české vědě už pevné kořeny. Vznik přemyslovské hegemonie nad celým územím Čech se zde klade do let 872—873. Staví se tu these, že od 9. století lze už mluvit u nás o státě feudálním, což platí zejména také o státu moravském.

Speciální právně historickou studii o státě moravských Mojžírovců, »Říši Velkomoravské«, pokusil se napsat nověji Jaromír H l a v s a. Bohužel dostalo se do ní vedle řady správných postřehů i několik omylů, nedorozumění a nedůsledností.

Velmi důležitý příspěvek k právním dějinám velkomoravského období představují dvě statí J. V a š i c i zabývající se juristickou stránkou činnosti cyrilometodějské mise. První z nich přinesla these, že t. zv. »Zakon sudnyj ljudem«, dosud považovaný za právní památku starobulharskou, je soudní příručka, kterou sestavil pro Moravu Konstantin z přeložených trestních předpisů byzantské Eklogy a z některých předpisů práva západního. Druhá stať, rozsáhlejší, podrobně dokazuje, že slovanský překlad právní sbírky (nomokanonu) Jana Scholastika je o něco pozdějším dílem Metodějovým, které vykazuje stopy prastaré české právní terminologie, jakou v Čechách máme zachovánu zčásti hluboko do feudalismu. Výše zmíněný článek Hlavšův bohužel si studií Vašicových vůbec nepovšiml.

Do zásad rozložené prvobytně pospolné společnosti nejen u Čechů a Slováků, nýbrž i u Poláků, pokusil se proniknout H. B u l í n. Plně přijatelná je jeho these — ostatně ne nová — že zde existovaly předstátní »soudy«, které rozhodovaly na základě starých obyčejových řádů. K této věci snesl Bulín řadu dokladů z dosavadní literatury, kterou však sám mohl obohatit jen velmi málo.

V příštích letech bude nezbytné tento úsek bádání ještě daleko prohloubiti. Archeologické objevy nejnověji učiněné na Moravě, stejně jako české výkopy z let 1949—1955 naléhavě volají po odborné interpretaci s hlediska dějin státu a práva. Je zapotřebí interpretace reálné, svědomité a zejména přihlížející k souvislostem srovnávacím, slovanským a germánským. Na obzoru objevuje se nyní myšlenka určité kontinuity státního a politického života v našich zemích od polootrokářských Keltů a od zásahů otrokářské římské říše přes knížectví germánských plemen u nás až k Avarům a k definitivnímu vítězství politických útvarů slovanských (u nás v 7.—8. století), které ve stol. 9. daly vznik skutečným státům raně feudálním, přemyslovskému (v Čechách) a Mojžírovskému (na Moravě a na Slovensku). Pokud jde o předstátní řády doby 4.—8. stol. a o nejstarší právo stol. 9. a 10., je nezbytné přísně vědecky analyzovat všechny dosažitelné zprávy soudobých pramenů, je třeba použití metody zpětných soudů na základě stavu 11.—

14. stol. a je konečně třeba použití i srovnávací metody, a to nejen za pomoci materiálu slovanského, nýbrž i germánského, románského (Itálie, Francie) a byzantského, jak dobře ukázaly studie Vašicovy.

Pomalou, ale zato více systematicky, rozvíjela se v posledních 5 letech práce o dějinách státu a práva v období husitského revolučního hnutí. Od konce roku 1952 bylo studium těchto otázek plánováno v »Kabinetu dějin státu a práva v ČSR« při Československé akademii věd. Osvědčila se tu metoda současného dvojího postupu: na jedné straně byl učiněn Václavem V a n ě ě k e m pokus předběžně celkově shrnouti, a to v pojetí marxistickém, dosavadní naše znalosti o tomto temat, na druhé straně byla podniknuta řada drobných studií speciálních.

Autorem těchto speciálních prací je převážnou většinou Jiří K e j ř. Jeho úsilí směřuje jednak k poznání husitské ideologie právnícké a státovédecké, jednak k osvětlení husitské revoluční právní praxe. Ve směru poznávání husitské právní ideologie byly podány důležité příspěvky zejména k husitskému boji proti theorii formálních soudních důkazů, kterou hájila oficiální církev, a k objasnění pokrokových názorů Jana Husa na funkci práva a právníků ve společnosti. V druhém směru byl objasněn vztah husitské revoluční praxe k právu 14. stol., byl vyložen boj o státní formu za husitské revoluce mezi přívrženci a odpůrci monarchie a konečně připravena je k publikování rozsáhlá Kejřova práce, která podává na základě archivního materiálu pestrý obraz husitského právního života v jednom z nejdůležitějších českých měst, nacházejícím se od r. 1421 v rukou Husitů, v Kutné Hoře.

V novém, přepracovaném a rozšířeném vydání vyšla mimo to starší (z r. 1948 původně) studie F o u s t k o v a, analyzující filosofii Chelčického, který, jak se nyní ukazuje, byl i s hlediska dějin politické theorie mluvčím umírněného křídla Husitů, t. zv. měšťanské oposice.

Nesmírný účinek husitství na státní a právní život nevyčerpal se stoletím 15., nýbrž potrvál přes století 16. až do roku 1620. Základní význam má v celém tomto »stavovském« období politický poměr hlavních tří stavů: na jedné straně pánů a rytířů (šlechty), na druhé straně královských měst. Čas od času vyjadřuje se tento poměr charakteristicky v soudobém zákonodárství. Pracovník katedry dějin státu a práva na právnické fakultě Karlovy university Karel M a l ý vzal si proto za úkol analyzovati t. zv. svatováclavskou smlouvu z r. 1517, významný dokument politických bojů mezi šlechtou a městy v Čechách.

Je zřejmé, že na úseku dějin státu a práva v ČSR v období husitském a pohusitském (1400—1620) čeká československé právní historiky ještě množství otázek velmi závažných. Tak bude třeba zpracovat změny, které přineslo revoluční hnutí ve státní správě (v administrativě), v soudnictví, v právu trestním zvláště, v právu majetkovém, v právu rodinném atd. Obrazu daleko jasnějšího než dosud budeme musít nabýt o právu revoluč-

ního Tábora a ostatních husitských měst a městských svazů. »Obce«, které byly základem veřejné organizace husitského revolučního hnutí, musí nám býti osvětleny mnohem pronikavěji než dosud na pozadí vývoje politických nauk středověku. Musí býti plně objasněny jednotlivé kategorie obcí a jejich vzájemný poměr a funkce. Čtyři pražské artykule, společný minimální program všech husitských směrů a po jistou dobu základní zákon českého státu, volají po podrobném marxistickém rozboru monografického rázu, a to ovšem s ohledem zároveň na další proměny tohoto husitského programu (basilejská kompaktáta).

Úkol zcela mimořádné politické důležitosti byl dán československým právním historikům v rámci studia závěrečného období vlády kapitalismu v zemích dnešního Československa počínaje rokem 1918. Také při tomto tematiku lze konstatovat, že současně s dílčími studiemi vysoce specializovanými byly učiněny pokusy o práce, obsahující předběžné celkové shrnutí, i když zatím s orientací pouze na vývoj státu resp. státního a správního práva.

První takovýto pokus podnikl Miroslav Cihlář v práci, která podle svého označení byla sice zaměřena pouze na vývoj administrativy, ale která přesto ve svém jádře přinášela synthetický pohled na celé období 1918—1945. Přes nedostatek systematickosti a některé jiné závady znamenala kniha Cihlářova pro studium předmnichovské republiky veliký krok kupředu v době, kdy vyšla. Nelze ovšem zatajit, že partie Cihlářovy knihy zabývající se dobou před první světovou válkou, počínaje už stoletím 16., mají ráz kompilační, takže jejich význam mohl být v nejlepším případě jen populárně vědecký. Nadto pak je v těchto partiích řada nedorozumění a omylů. Druhý pokus — téměř současný — o celkový pohled na vývoj buržoasní československé republiky vyšel z pera Bedřicha Rattíngera. Na rozdíl od knihy Cihlářovy není zde partií, které by zabíhaly do období feudalismu anebo do vývoje v kapitalistickém Rakousko-Uhersku a které by se vydávaly nebezpečí diletantského zpracování této vzdálené látky. Autor se správně omezuje v podstatě na to, že systematicky podává vývojové profily nejdůležitějších institucí státního práva Československa z doby 1918—1938 a tento úkol se mu skutečně zdařil. Zvláště je třeba vyzvednouti, že Rattinger pracoval i s archivním materiálem dosud neuveřejněným.

Z dílčích studií zabývajících se otázkami státu a práva v předmnichovském Československu je třeba zejména upozorniti na české práce Housery a na slovenské práce Vietora a Bianchiho. Jaroslav Houser, pracovník pražského »Kabinetu pro dějiny státu a práva v ČSR«, osvětlil — především s navázáním na výsledky vědy sovětské — jak došlo po roce 1918 k připojení t. zv. Podkarpatské Rusi k Československé republice a ukázal na koloniální postavení této oblasti v rámci imperialistického Československa. U příležitosti třicátého výročí vydání smutně proslulého

»Zákona na ochranu republiky« z roku 1923 napsal pak Houser studii, která odhaduje pravou povahu tohoto zákona, jednoho z nejúčinnějších instrumentů diktatury buržoasie v Československu. Dvě stati věnoval Houser vyličení ústupkové politiky české buržoasie v revoluční situaci 1918—1920, kdy masy československého pracujícího lidu byly záměrně klamány sliby postupné socialisace, při čemž zvláště perfidní úlohu hráli zrádní vůdcové oportunistické sociální demokracie. V poslední době věnuje se Houser soustavnému studiu dějin pracovního práva v českých zemích i na Slovensku, počínaje likvidací feudalismu v roce 1848. Jádrem práce bude však opět vyličení vývoje v období 1918—1945.

Leonard B i a n c h i, pracovník »Kabinetu právních věd« při Slovenské akademii věd v Bratislavě, publikoval v posledních dvou letech řadu prací, které se vesměs zabývají zkoumáním třídní povahy státního aparátu a soudní i administrativní persekucí dělnického hnutí v buržoasní ČSR. Jako předchozí autor, tak i L. Bianchi pracuje důsledně marxisticky a opírá se o původní materiál získaný archivním studiem.

Jeden z nejzávažnějších příspěvků k dějinám státu a práva v předmnichovské republice podal M. V i e t o r, docent právnické fakulty v Bratislavě, monografií o Slovenské republice rad z června r. 1919. Širší veřejnost věděla dosud o tomto mimořádně významném politickém zjevu poměrně málo. M. Vietor shromáždil rozsáhlý, zčásti zcela neznámý dosud materiál a pokusil se vyličit revoluční vznik a působení proletářské slovenské sovětské republiky v širokých souvislostech rozpadu habsburské monarchie, vzniku Československé republiky, vzniku maďarské sovětské republiky a kontrarevoluční války proti maďarské sovětské republice. Jako právní historik věnoval Vietor pozornost zejména organizaci slovenské sovětské republiky a celé rozsáhlé činnosti jejího rychle se vytvářejícího státního aparátu. Svůj výklad doprovodil řadou dokumentárních příloh, většinou dosud neuveřejněných.

Vietorova kniha vyvolala rozsáhlou diskusi autorů slovenských, maďarských i českých. Vedle pochvalných vyjádření byly vznášeny proti Vietorově zpracování i výtky. Namítá se zejména, že autor nerozpracoval dostatečně učení o diktatuře proletariátu a že se neodvážil jasně formulovat závěry, že Slovenská republika rad byla koncipována chybně jako pouze slovenský a nikoli československý politický útvar a že v ní nebyl náležitě respektován požadavek nezbytného spojení (svazku) dělnictva s rolnictvem.

Důležitým, avšak velmi nesnadným úkolem nové, marxistické právní historie v Československu je vědecky zhodnotiti právní a zvláště historicko-právní práci dosavadní, především ovšem práci z období vlády buržoasie. Také na tomto úseku paralelně se studii dílčími šel pokus o širokou předběžnou práci celkovou, synthetického rázu v knize V a n ě č k o v ě, České právnictví za kapitalismu (1954). Proti této knize byly však vzneseny takové námitky, že celá další práce na tomto úseku zatím uvázla.

Bylo zejména namítáno, že není třeba vyzvedávat z prachu zapomenutí právnické veličiny starého světa, neboť jde převážnou většinou o právníky, kteří sloužili vládnoucí hrstce vykořisťovatelů. Knize bylo vytýkáno příliš příznivé hodnocení činnosti starých právníků. Kladného přijetí dostalo se naproti tomu pracím B o u r o v ý m, které se zabývají jednak filosofickou stránkou některých typických vlastností práce buržoasních právníků, jednak názory na stát a právo v českém dělnickém hnutí za Rakouska.

Zvláštní pozornost věnovali čeští a slovenští právní historikové některým význačným zjevům české právní historiografie z období kapitalismu. Vedla je k tomu nejen otázka, do jaké míry jsou pro nás dosud cenné výsledky práce předchozích generací právních historiků, nýbrž i širší otázka kulturního dědictví minulosti a eventuálních pokrokových tradic v právní historii české a slovenské. Sem patří pokus z r. 1952 marxisticky zhodnotit jednak rozsáhlé dílo známého právníka slavisty Karla Kadlce, jednak skupinu českých právních historiků z 60. let min. století. Je možno vyjádřit naději, že v příštích letech čeští a slovenští právní historikové znovu se vrátí — na vyšším stupni své ideologické výzbroje — k řešení všech těchto otázek a že bude náležitě vědecky probádána historie právnictví v českých zemích i na Slovensku, a to jak právnictví kapitalistického, tak i feudálního, včetně dějin politických nauk v Československu.

Teprve na konci roku 1954 umožnilo rozšíření počtu pracovníků v »Kabinetu dějin státu a práva v ČSR« při ČSAV plánovitě studium také jednoho z nejtemnějších období v dějinách státu a práva v ČSR. Je to období mezi třicetiletou válkou a rokem 1848. Je nám známo, že se v této době odehrál i na území Československa proces rozkladu feudalismu a nástupu buržoasie, avšak podrobnosti toho, jak se tento proces zrcadlil ve vývoji práva, známy dosud nejsou. Jako první dílčí úkol, jehož výsledky by umožnily proniknouti v této problematice dále, zvolil si Valentin U r f u s studium právní úpravy manufakturní výroby. Vyplynulo odtud důležité zjištění, že manufaktura v 18. století ztrácí svůj původní patrimoniální charakter a že akumulace kupeckého kapitálu v rukách příslušníků nešlechtických společenských tříd vyvolává v život manufakturu měšťansky-podnikatelského rázu, pro kterou není již charakteristický výrobní a obchodní monopol na základě individuálního privilegia (privativum), nýbrž prostá vládní koncese v rámci nových, celostátních, obecných právních předpisů.

Za další dílčí úkoly v rámci tematiky sem spadající, bylo stanoveno jednak studium právní úpravy námezdní práce ve století 16. až 18., jednak studium počátků práva směnečného a obchodního v Čechách ve století 18. (Valentin Urfus), jednak konečně studium právní situace českého rolníka v 18. století se zvláštním zřetelem k jeho poměru k půdě. Současně se zpracovává (Jiří K l a b o u c h) i mimořádně zajímavá problematika právních nauk této doby a zejména desetiletí osvěcenských, jak se jeví v teoriích oficiálně hláсанých na právnických fakultách v českých zemích i v různých

projevech neoficiálních. Zvláštní zřetel je tu věnován otázkám platnosti římského (obecného, pandektního) práva a otázkám nauk přirozeného práva na sklonku feudalismu v českých zemích. Nové, revoluční proudy v Uhrách na sklonku feudalismu velmi dobře osvětlil na konkrétním případě M. V i e t o r.

Avšak československá právně historická produkce posledních let daleko nedá se vtěsnati pouze do 5 hlavních — a celkem již pravidelně plánovaných — úseků československých právních dějin, které jsme právě probírali.

Povšimněme si nejprve více méně živelné, neplánované a následkem toho roztržité další produkce, týkající se československých právních dějin. Toho rázu jsou na př. poslední publikované práce M a r k o v a, V e s e l é h o a S a t u r n í k a, navazující zčásti na starší studie autora této stati. Zabývají se tematy ze 13.—14. století, tedy z období překonávání feudální rozdrobenosti ve starém českém státě. Jen výjimečně zasáhl tento roztržité zájem do doby ještě starší, totiž do 11. století, které po stránce právně historické vykazuje zejména důležitý a stále ještě náležitě nezpracovaný zjev dekret Břetislavových z r. 1039, jedné z nejstarších zachovaných legislativních památek u Slovanů vůbec.

Velké pochybnosti co do jakékoli užitečnosti vzbuzují práce toho rázu jako je právě uveřejněná W e g e n e r o v a stať o »kopí sv. Václava«, s níž se dostáváme k malé skupině prací týkajících se české právní historie, vzniklých v Německu. Na podkladě řady nereálných domněnek a kombinací staví v ní autor thesi, že tradiční české svatováclavské kopí s praporem (lancea et vexillum) pochází z doby poměrně pozdní (z r. 1080) a že není vlastně ničím jiným než královským německým oštěpem (Königsspeer), který nesl znak říšského orla. Ve skutečnosti ovšem i sám materiál shromážděný u Wegenera daleko spíše svědčí o tom, že přemyslovský panovnícký znak (orlice) je původu daleko staršího a zejména že svatováclavské kopí jako symbol přemyslovské vládní moci pochází skutečně již z 10. století, a to pravděpodobně přímo z doby knížete Václava, jak to převážně přijímala věda dosavadní, česká i německá.

Vedle minulosti a práva státu ve vlastní zemi studují českoslovenští právní historikové i minulost státu a práva v jiných zemích a u jiných národů. Stále nové podněty dodává jim v tomto směru vysokoškolská pedagogická praxe, neboť na československých právnických fakultách, jak jsme už výše uvedli, přednáší se také rozsáhlý předmět označený jako obecné dějiny státu a práva, v němž se posluchačům podává přehled vývoje státu a práva v epoše otrokářského společenského řádu, v epoše feudalismu i v epoše kapitalismu. Podkladem k těmto přednáškám může být u jednotlivých učitelů jen vážné vědecké studium jednotlivých problémů sem spadajících, širších i užších, podnikané — abychom tak řekli — na okraji přednášek. Zvláštní pozornost je při tom ovšem věnována státům přímo sousedícím s Československem a celé velké skupině národů slovanských.

Pokud jde o právní slavistiku, navazuje se zde na vyšším stupni daném marxistickým východiskem na odborné tradice pražské právnické fakulty (Karel Kadlec). V právní orientalistice (klínopisné bádání) navazuje se na tradice Bedřicha Hrozného, který, ač filolog v podstatě, velmi mnoho se zabýval prameny právními.

Literární výsledky zatím kromě orientalistiky nejsou z posledních let příliš rozsáhlé. Největší přínos ke studiu právních dějin starověku podal v posledních letech neprávnik, český egyptolog starší generace, akademik L e x a. Jeho kniha, bohatě dokumentovaná, stane se jistě předmětem diskusí, zvláště pokud jde o jednotlivé fáse vývoje otrokářské společnosti v údolí Nilu. Řadu vysoce odborných prací k právu staré Mesopotamie publikoval Josef K l í m a, který posléze shrnul v knihu hlavní výsledky svého původního bádání o zákoníku Chamurapiho. Velmi dobrá marxistická kniha o vzniku státu v Řecku pochází opět z pera neprávnicka Pavla O l i v y. Do pozadí ustupuje oproti ní, zejména pro nedostatek přímého studia staroorientálních dokumentů, jiná studie o nejstarších státních útvarech, ač z pera právníka Vítězslava P r o v a z n í k a. Poměrně malý zájem byl — dočasně, jak je možno se domnívat — o právo římské a jeho dějiny. V tomto oboru kromě dvou statí Milana B a r t o š k a máme pouze několik rozptýlených příspěvků B o h á č k o v ý c h.

Obraz rovněž velmi roztržštěný poskytují příspěvky k obecným dějinám státu a práva v epoše feudalismu. Problematika raně feudálních barbarských států na západě je zastoupena velmi podnětnou prací historika Jaroslava K u d r n y (Brno) o t. zv. barbarských zákonících, v níž autor zpracovává otázku »občiny« u Germánů, všímá si přežitků rodové společnosti ve feudálních právech a vyrovnává se s teoriemi A. Dopsche.

K právnímu životu v Byzanci lze zařadit edici (v latinském překladě) zajímavého zákona z 11. století, reformujícího tehdejší právnické studium. Edice je pořízena opět filologem, akademikem S a l a č e m.

K otázkám právně slavistickým jsou zde, kromě rozsáhlé a francouzsky publikované V a n ě č k o v y recenze knihy Lowmianského, především dvě iniciativní právně historické studie Vladimíra P r o c h á z k y, pracovníka »Kabinetu dějin státu a práva v ČSR«. První z nich pokouší se vnést světlo do složitého a dosud nezpracovaného problému raně feudálních dějin dnešní Německé demokratické republiky, totiž do daňového systému polabských a pobaltských Slovanů ve století 10.—12. Druhá z nich zpracovává zajímavý přežitek rodových řádů zachovaný ve feudální společnosti u všech Slovanů, totiž zničení veškerého delikventova movitého majetku za trest. Studie Procházkovy spočívají na širokém srovnávacím základě a vyznačují se velmi dobrým shrnutím rozsáhlého materiálu z pramenů i z literatury.

Do této slavistické skupiny právně historických prací náleží také the-mata zpracováváná v rámci brněnské odbočky Slovanského ústavu právníky tam zaměstnanými, totiž P o š v á ř e m, B u l í n e m, V y b r a l e m a

Cvetlerem. To, co dosud bylo odtud publikováno, svědčí o vážném úsilí vybavit se z pout staré ideologie, avšak současně i o methodických rozpacích, neboť »slavistické« hledisko a slovansky srovnávací cíl jsou zde někdy dány jen formálně, prostým rozšířením thematu původně bohemistického na širší oblast, resp. jinou slovanskou zemi.

Významná otázka z posledních let existence feudálního řádu v Polsku je předmětem práce M. D o l e ž a l a důsledně vycházející z marxistických posic a přinášející leccos nového nejen vědě české, nýbrž i vědě polské.

Jen minimální počet položek můžeme zatím zaznamenat v oboru obecných dějin státu a práva za kapitalismu. Je nutno toho tím více litovat, že čtenářský zájem o práce k této problematice je v Československu veliký a že by na tomto poli bylo možno rozvinouti účinné akce politicky vzdělávací i pro širší veřejnost, a to přísně vědecky podložené. Z pražské katedry dějin státu a práva náleží sem práce L i t s c h o v a, velmi dobře osvětlující některé stránky Hitlerova fašistického režimu.

Slavisticky jsou založeny Cvetlerovy dosud nepublikované práce o působení českých právníků na Balkáně, zvláště v Bulharsku, v druhé polovici 19. století, kde kapitalistická habsburská monarchie začala o tyto oblasti projevovati zvláště pronikavý zájem.

S obecnými dějinami státu a práva úzce souvisí studium dějin politických nauk. Na tomto poli bylo zatím v Československu publikováno jen velmi málo. Zaznamenat lze pouze několik statí vzešlých z vědecké konference konané r. 1955 u příležitosti 200. výročí smrti Montesquieuovy.

*

Problém pro sebe je napsání vhodných nových učebnic pro oba hlavní historické předměty na právnických fakultách v Československu přednášené: jednak pro dějiny státu a práva v ČSR, jednak pro obecné dějiny státu a práva. S tímto úkolem úzce souvisí, alespoň pokud jde o dějiny státu a práva v ČSR, otázka celkové revise poznatků vědou dosud na tomto poli učiněných a úplného shrnutí těchto poznatků ve vědecké dílo, pravděpodobně vícesvazkové, které by podávalo vyčerpávající všestranný obraz vývoje politických a právních institucí v ČSR od nejstarších dob k dnešku. V daleké výhledové perspektivě počítá československá právní historie i s tímto úkolem, i když pro nejbližší dobu počítá jen s definitivní redakcí učebnic, s uspořádáním chrestomatie (výběru textů), s novými vědeckými edicemi některých nejvýznamnějších právních památek staročeských a také s historickým slovníkem československé (anebo alespoň české) právní terminologie.

These k menší učebnici dějin státu a práva v ČSR byly vypracovány a bude o nich diskutováno. Chrestomatie k obecným dějinám státu a práva pro účely prvního a druhého ročníku studia na právnických fakultách je

v tisku (redaktorem je Josef T u r e č e k). Chrestomatie k dějinám státu a práva v ČSR je ve stadiu příprav. Také na učebnici obecných dějin státu a práva v ČSR rozvržené do tří svazků se již pracuje.

Historický slovník právníké terminologie — zatím alespoň české — přejde v nejbližších dvou letech ze stadia excerpčních prací do stadia redakčního zpracovávání bohatého materiálu, shromažďovaného již od dob Karla Kadlce, jak o tom informují práce R ů ž i č k o v y.

Při práci na učebnicích a chrestomatích vrací se vždy znovu otázka, podle jakých zásad uspořádati výběr látky daného předmětu k účelům vysokoškolských přednášek a zkoušek. Jasně totiž je, že učebnice daleko nemůže obsáhnouti celou sumu poznatků svého oboru (právě tak jako chrestomatie může být jen nepatrnou částí zachovaných právních pramenů a památek), nýbrž, že sem mohou býti pojaty jen poznatky základní, ve výběru vědecky spolehlivém a pedagogicky vhodném. Jeden z nejtěžších problémů je však dán tím, že učebnice dějin státu a práva v ČSR musí přihlížet k minulosti zemí osídlených Čechy stejně jako ke Slovensku.

Slovensko, jak známo, má historicky zjistitelné počátky státního a právního života do značné míry společné s Čechami a s Moravou, a to zvláště v rámci státu moravských Mojmírovců z 9. stol. běžně zvaného »řiše velkomoravská«. V 11. stol. se Slovensko dostává na téměř 800 let do rámce státu ovládaného hlavně maďarskou feudalitou a pak buržoasií — do rámce státu uherského. Teprve rokem 1918 započíná opět společný státní život Čechů a Slováků v témž státě — Československé republice. Při přednášení předmětu zvaného »dějiny státu a práva v ČSR« — a stejně při psaní příslušné učebnice — je třeba rozřešiti otázku, co z dějin starého feudálního a pak kapitalistického, resp. polofeudálního Uherska je nutno zařaditi do výkladu a zejména také, *jak* to zařaditi. Pokud jde o Slovensko, je potřebí z dějin státu a práva starých Uher vybrati do jednotné učebnice dějin státu a práva v ČSR jednak to, co se bezprostředně týká Slovenska, jednak to, co bylo ve starých Uhrách pro dějiny Slováků zvláště významné. Jednotný systém přednášek i učebnice je umožněn již tím, že Slovensko v rámci Uher 11. až 15. stol. mělo vývoj politických i právních institucí velmi podobný tomu, jaký vidíme ve starém státě českém, a od r. 1526 do r. 1918 že oba státy, český (resp. od stol. 18. jen jeho relikty) i uherský (v letech 1849—1860 zaniklý), měly velmi úzce souvislý vývoj hospodářský, sociální a politický v rámci habsburského soustátí, Rakouska resp. Rakouska-Uherska.

Je třeba, aby slovenští právníci a historikové ve spolupráci zejména s novou vědou maďarskou a v přirozené spolupráci také se všemi badateli jiných národů, kteří o tyto otázky mají zájem, usilovali o získání vědecky správných poznatků o vývoji politických a právních institucí, které měly význam v minulosti jejich země a jejich národa, ať už v epoše kterékoli. A je nezbytné, aby příslušní odborníci dohodli se o tom, které z takto

získaných poznatků zařadí do vysokoškolských přednášek a učebnic jednotného předmětu dějin státu a práva v ČSR a v jakém systému.

Než přejdeme k vlastnímu závěru — končí prof. Vaněček — upozorníme ještě, že v tomto přehledu nebylo nám možno zabývat se pracemi historiků-neprávníků, kteří zpracovávali themata mající vztah k dějinám státu a práva, ať již z dějin Československa, či z dějin jiných zemí a národů. Je velkou chybou, že mladší generace československých historiků většinou podceňuje právně historické vzdělání, které jediné by jí umožnilo přistupovat k řešení otázek souvisících s politickými a právními institucemi minulosti tak, aby výsledky této práce právníci mohli přijímat bez námitek a pochybností. Bližší spolupráce historiků a právníků na celé naší historické pracovní frontě je pro budoucnost jedním z hlavních našich požadavků.

Ale i tak bilance nové právně historické práce v současném Československu není pasivní. Přehled právě podaný svědčí o tom, že nesnáze, které zde ještě před několika lety nesporně byly, jsou již úspěšně překonány a že je oprávněná naděje, že tu velmi brzy nebude lze mluvit ani o zaostávání nebo opoždování oproti vědeckým oborům jiným a zejména ve srovnání s rychlým rozmachem hospodářství lidově demokratického Československa. Co dosud plný rozvoj a rozkvět právně historické práce v Československu brzdí, je jednak nedostatek vyzrálých a zkušených kádrů pro všechny potřebné úkoly, jednak stále ještě určitá nepevnost ideologická, která spadá na vrub ne vždy uspokojujícího, často jen povrchního a příliš spěšného theoretického vzdělání marxistického; jednak konečně nedostatek takové kritiky, která by byla odborně plně na výši a nevzbuzovala pochybnosti co do motivů, s nimiž byla psána.

Českoslovenští právní historikové jsou si nyní již těchto závad, chyb a nedostatků dobře vědomi. To je nejlepší zárukou toho, že celková úroveň jejich práce bude stále stoupat, tak jak to jediné odpovídá úspěchům, kterých československý pracující lid na všech jiných polích dnes dociluje ve svém mírovém socialistickém budování.